

можна простежити нанизання однорідних додатків, які розкривають зміст узагальнювального компонента, вираженого підрядною конструкцією *все, що мав найдорожчого*, поглиблюючи драматизм оповіді. Такі стилістичні прийоми, побудовані на синтаксичних структурах, безперечно, сприяють експресивізації соціального портрета.

Мовлення Модеста Левицького в романі схарактеризовано простими ускладненими реченнями з різними комбінаціями головних і другорядних членів речення: дієслівних предикатів вербальної діяльності й однорідних обставин способу дії *виголошує впевнено й твердо*, напр.: «*Вітальне слово голови Левицький виголошує французькою впевнено й твердо...*» [1, с. 26], однорідних присудків *сказав і повторив* та обставини способу дії *впівголоса*, напр.: «*Так само впівголоса сказав Модест Левицький і повторив...*» [1, с. 42], які увиразнюють манеру висловлювання, додають також ознак і до психологічного типу портретування.

Отже, в романі Івана Корсака «Тиха правда Модеста Левицького» найбільш продуктивними для створення мовного портрета є багатокомпонентні синтаксичні конструкції з предикативними частинами, змодельованими двоскладними, односкладними, ускладненими простими реченнями. Автор часто використовує ампліфікацію, градацію, побудовані на однорідності членів речення для увиразнення певної характеристики. В описах персонажа можемо також простежити вживання вставлених одиниць, мовних зворотів. Такі синтаксичні засоби в поєднанні з лексичним наповненням компонентів сприяють створенню глибокого й багатогранного образу Модеста Левицького, дозволяють читачеві не лише побачити зовнішність героя роману, але й зануритися у його внутрішній світ.

Література

1. Корсак І. Ф. Тиха правда Модеста Левицького. Київ : Ярославів Вал, 2009. 166 с.
2. Марчук Л. М. Мовні засоби творення портрета в жіночій прозі Галини Тарасюк. *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету ім. Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 18. С. 3–7.
3. Писаренко К. В. Типологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху «Хресна проща» Р. Іваничука: змістовий аспект. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2016. Вип. 42. С. 150–155.
4. Скачков А. Ю. Лінгвостилістичні особливості портретних описів у творах М. Коцюбинського: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01. Харків, 2007. 182 с.
5. Щипанська М. Синтаксичний аспект мовленнєвого портрету Г. Зельба у романі Б. Шлінка «Правосуддя Зельба». *Semper tiro: Студентський науково-літературний часопис*. 2017. Вип. 6. С. 46–49.

Тетяна Бурковська, Руслана Зінчук

Просте ускладнене речення в художньому мовленні Віктора Степанюка: особливості функціонування та пунктуаційного оформлення

Специфіка синтаксичної структури речень має вияв у поезіях, адже «особливістю функціонування синтаксису в поетичному дискурсі є його взаємодія з ритміко-фонетичними стандартами віршування» [12, с. 4]. У зв'язку з цим дослідження простих ускладнених речень у художньому мовленні Віктора Степанюка дасть змогу схарактеризувати синтаксичні особливості ідіостилу митця – українського поета з Рівненщини, члена товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, автора збірок «Маленьке я» та «Поцілунок на склі» [7, с. 172]. Крім того, зважаючи на своєрідність поетичного жанру, аналіз використання факультативних розділових

знаків дозволить окреслити специфіку пунктуаційного оформлення досліджуваних конструкцій. Це визначає актуальність нашої наукової розвідки.

Дослідження структурних та пунктуаційних особливостей простого ускладненого речення неодноразово ставало об'єктом наукових студій. Потужну теоретичну базу формують праці І. Вихованця [1], К. Городенської [2], А. Загнітка [4], О. Кульбабської [5], К. Шульжука [13]. Комплексний аналіз ускладненого речення на тлі формально-синтаксичної й семантико-синтаксичної структур здійснено в дисертації О. Новікової [6]. Функціонування простих ускладнених конструкцій у художньому мовленні репрезентовано в окремих наукових розвідках дослідників [3; 8; 14]. Пунктуаційне оформлення ускладнених речень подано в праці З. Терлака «Пунктуаційний словник-довідник» [11].

Мета публікації – з'ясувати структурні особливості простих ускладнених речень у поезіях Віктора Степанюка, описати специфіку їх функціонування; розподілити різновиди ускладнювальних компонентів за частотністю; схарактеризувати особливості пунктуаційного оформлення аналізованих синтаксичних одиниць. Матеріалом для реалізації мети слугували збірки автора «Маленьке я» [9] та «Поцілунок на склі» [10].

З-поміж усіх типів синтаксичних конструкцій, за нашими спостереженнями, В. Степанюк найчастіше використовує прості ускладнені речення, що пов'язано з особливостями ідіостилу поета. Ускладнювальними компонентами речень у досліджуваних текстах є однорідні члени, відокремлені члени, звертання, вставні слова. Нерідко автор комбінує різні види ускладнень. Зауважимо, що простих ускладнених речень зафіксовано більше в збірці «Маленьке я» (63 %), ніж у «Поцілунку на склі» (38 %).

Серед аналізованого типу конструкцій найвищу частотність мають речення, ускладнені однорідними членами (51 %), пунктуаційне оформлення яких характеризується використанням коми між цими компонентами. Особливістю таких конструкцій є ускладнення кількома присудками, не з'єднаними сполучниками (56 % прикладів): *А квіти ранкову красу похилили, сльозою легенько на землю лягли* [9, с. 15]. *Пробіжить поміж нас водограй, наші руки навік поєднає* [10, с. 8]. *Я весняно прихильюсь до тебе, пелюстками квітів доторкнуся, очі засвічу шматочком неба, наймилішим голосом озвусь!* [10, с. 9]. Фіксуємо також кілька головних компонентів, співвіднесених із присудками, в односкладних означено-особових реченнях: *Поклонюся Козацьким Могилам, залишуся ще більше змученим* [9, с. 9]. *Ось вимолю цей віщий крик тривоги, по декілька разів візьму душею* [9, с. 16]. *Дорогу прокладу, нап'юся жалю в озерці* [10, с. 24]. *Заблукаю в п'яному волоссі, оживу в благовісних словах* [10, с. 24]. Нерідко в аналізованих поетичних текстах присудки поєднані одиничним єднальним сполучником *і* (17 %): *З-під хмарок зрине місяць квітнем і приголубить зірочок своїх* [9, с. 21]. *Впали яблука ранні на руки і зігріли долоні теплом* [10, с. 7]. Однорідні підмети, за нашими спостереженнями, поєднані повторюваними сполучниками *і...і* або безсполучниково (13 %): *І світ, і лист, й мольба: невже в останній раз?!* [9, с. 19]. *І ліс, і річка знов привітно до нічки пізньої прихильть їх...* [9, с. 21]. *Перші доторки, радощі, муки мов лягли на лелече крило* [10, с. 7]. Трапляються випадки вживання однорідних означень, поєднаних одиничним сурядним сполучником *і* (7 %): *Пекучі і солоні!* [9, с. 24]. *Неспалима і вічна з роками* [9, с. 26]. Поодинокі фіксуємо однорідні обставини, поєднані одиничним єднальним сполучником *і* (й) (4 %): *Для тебе і з тобою віч-на-віч я розмовляю днями і ночами* [9, с. 16]. Зрідка автор послуговується однорідними додатками, між якими наявне різке протиставлення (3 %): *Обпали мою душу ранком, не промінням гарячим – росою* [9, с. 13]. Пунктуаційне оформлення таких конструкцій вирізняється використанням тире [11, с. 237].

Менш частотні в художньому мовленні В. Степанюка речення, ускладнені відокремленими членами (20 %). У використанні цього типу конструкцій автор віддає перевагу відокремленим прикладам (48 % прикладів з-поміж аналізованих синтаксичних одиниць). Найчастіше вони розташовані в кінці речення й відокремлені тире: *На кіноплівці залишались рани – пекучий стогін перемін* [9, с. 18]. *Стоїть в думках дитинство й досі – щасливих років зорепад!* [9, с. 21]. *Наречу ім'ям тебе – Осінь* [10, с. 4]. *В снах пробуджено*

криком моляться перед серцем – **відкритим вікном** [10, с. 13]. Однак іноді в аналогічній синтаксичній структурі прикладки відокремлені комою: *Не минулись бентежні нам весни, **ці перші провісники стиглого літа*** [9, с. 23]. Також простежено вживання поширеної прикладки після іменника – загальної назви. Такий відокремлений член речення виділено комами: *А берізка, **всеока дівчинка**, розповідь про минулі літа* [10, с. 23]. Окрім того, автор використовує відокремлені обставини, виражені дієприслівниковим зворотом (30 %): ***Обпікаючи душу болем**, я пройду твоїм сивим полем...* [9, с. 9]. *Як хочеться інколи болем проїнятися, **затиснувши кожну стеблину вустами*** [9, с. 23]. *Йому назустріч йду, **відкривши зливам серце...*** [10, с. 24]. *Ми з тобою в думках притулились, **не діждавши жадану весну*** [10, с. 17]. *Я молюся до тебе коханням, **освятивши цілунком вуста*** [10, с. 17]. Нерідко в збірках поета фіксуємо вживання відокремлених поширених і непоширених означень (22 %). Так, представлено вживання коми при непоширених означеннях, що стосуються означуваного слова, вираженого особовим займенником: *Ось знову я тебе зустрів, **таку сумну і невеселу*** [10, с. 15]. Задля більшого інтонаційного виділення непоширені означення відокремлені після іменника знаком тире [11, с. 52]: *За ними всі заздросці – **і зрячі, й незрячі*** [10, с. 10]. Також простежено використання коми при поширених означеннях, виражених дієприкметниковим зворотом: *Тільки в полі стояли тополі, **посивілі за наші борги!*** [9, с. 20]. Простих речень, ускладнених відокремленими додатками, в обох збірках автора не зафіксовано. На нашу думку, такий розподіл за частотністю відокремлених членів речення пов'язаний із художніми особливостями поезій Віктора Степанюка.

В аналізованих збірках простежуємо речення, ускладнені звертаннями (15 %). Зазначимо, що більшість цих звертань непоширені, у реченні займають інтерпозицію і відокремлені з обох боків комами: *Скільки, **мово**, ти будеш чорну хустку носити?* [9, с. 5]. *Простели мені, **мамо**, рушник...* [9, с. 12]. *Ти, **кохана**, мене почекай!* [10, с. 8]. *Хоч на хвилинку, **доле**, зніми тягар страждань...* [10, с. 26]. Нерідко фіксуємо випадки, коли поширене чи непоширене звертання, перед яким вжито кому, стоїть у кінці речення: *Грай, **Кобзарю!*** [9, с. 10]. *З тобою, **народо!*** [9, с. 16]. *Повір мені, **любове, надіє і печаль*** [10, с. 26] (не використано кличний відмінок при звертанні в іменнику *печаль* через специфіку римування). *І знов назву тебе своєю, **моя осіння розрадо*** [10, с. 18]. Зрідка простежено вживання непоширених звертань, відокремлених комою, на початку речення: ***Чорнобиль**, чути дзвонами тебе...* [9, с. 11] (звертання вжито в називному відмінку через специфіку римування). ***Весно**, просимо тебе, прости!* [10, с. 29]. У вірші «Скрипочко-сестро» зі збірки «Маленьке я» звертання виражено означуванням іменником та прикладкою в спонукальних реченнях: ***Скрипочко-сестро**, збуди мою душу!* [9, с. 17]. ***Скрипочко-сестро**, світи мені в душу!* [9, с. 17]. Одиничним прикладом представлено вживання поширених звертань, що стоять на початку речення: ***Доле моя, ти моя Україно**, чом у неправді томилася слізно?* [9, с. 7]. На пунктуаційному рівні в цьому реченні дотримано правила, за яким якщо до складу звертання входять особові займенники *ти, ви*, то вони відокремлюються разом зі звертанням [11, с. 140]. Зауважимо, що більшість звертань риторичні, що пов'язано зі специфікою поетичного жанру.

Використання вставних слів як ускладнювальних компонентів простих речень фіксуємо лише в збірці «Поцілунок на склі», тому їх чисельність найменша (6 %). Вставні слова виражають оцінку вірогідності повідомлюваного (може, мабуть): ***Мабуть**, це все не є просте* [10, с. 20]. *Бо, **мабуть**, він тому зупинявся...* [10, с. 4]; є засобом активізації уваги співрозмовника до повідомлюваного: *Вітер, **знай**, нашіптує не раз про дорогу...* [10, с. 29]. Іноді автор використовує в реченні кілька вставних слів, що поєднують наведені вище функції: ***Може, знай**, він тому зупинився...* [10, с. 14]. Вставні слова в досліджуваних текстах відокремлені комами.

Багатогранність індивідуального художнього стилю Віктора Степанюка, багатство українського лексикону виражають речення, у яких простежено використання кількох видів ускладнень (8 %):

1) однорідні присудки й додатки: *Хотіли мову отруїти, вселяли нечисть і сміття* [9, с. 25];

2) однорідні означення та головні компоненти односкладного речення, співвіднесені з присудками, і відокремлене означення: *Любов'ю все чисте і світле плекати, наповнитись піснею, нам не чужою* [9, с. 23];

3) відокремлені означення та обставина: *Я завмер _ заморожений досі, доторкнувшись слъози на вустах* [10, с. 24] (у цьому реченні фіксуємо порушення пунктуаційної норми, пов'язане з відсутністю коми перед постпозитивним означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом);

4) однорідні присудки та вставне слово: *З'єднає навіки серця, а може, пригріє мовчання...* [10, с. 6].

Співвідношення видів ускладнень у двох аналізованих збірках подано на рис. 1.

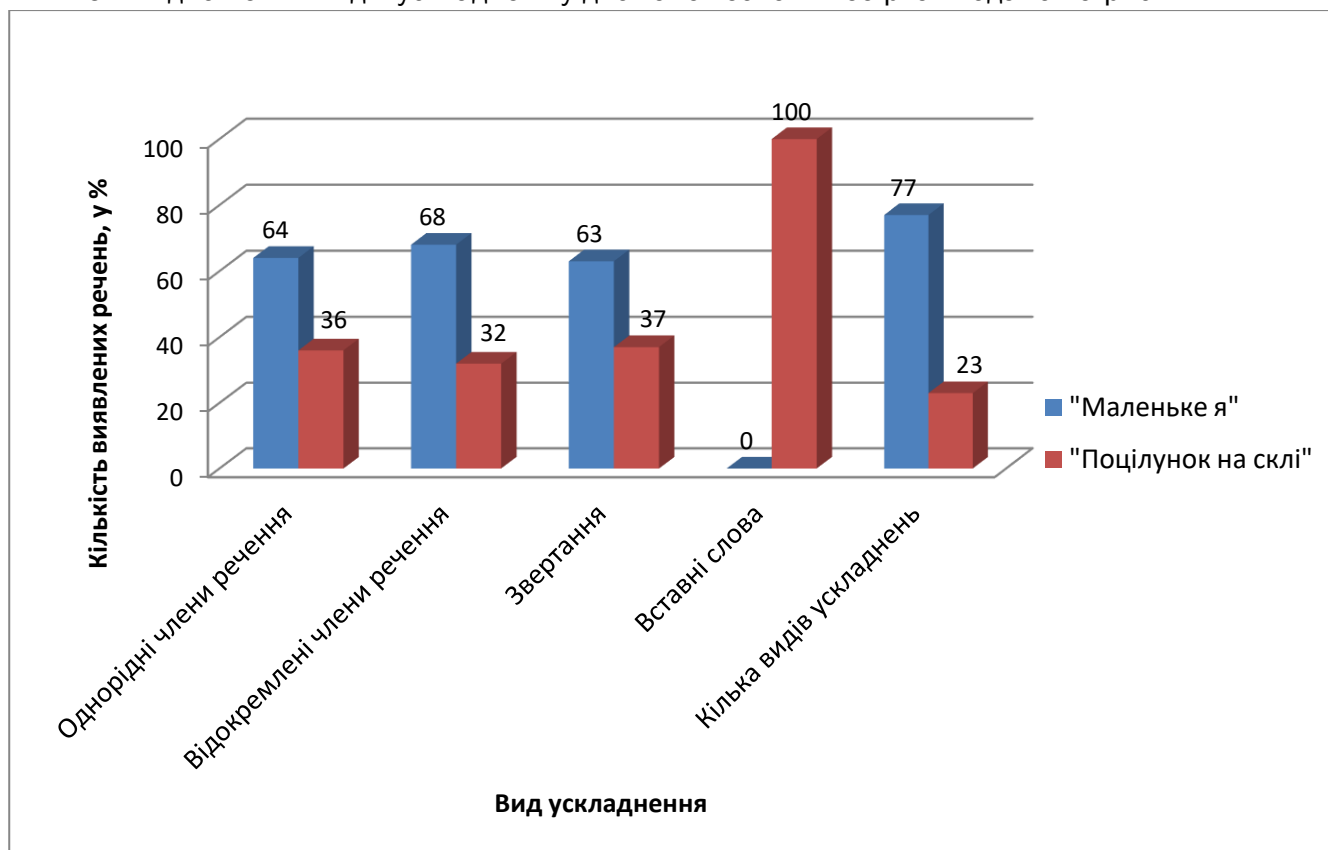

Рис. 1. Статистика видів ускладнень у збірках В. Степанюка

Аналізований матеріал зі збірок Віктора Степанюка «Маленьке я» та «Поцілунок на склі» дає підстави стверджувати, що домінування в текстах простих ускладнених речень пов'язане з особливостями художнього мовлення автора. Найбільшою частотністю серед усіх видів ускладнень вирізняється вживання однорідних членів речення. Меншу кількість прикладів ускладнювальних компонентів зафіксовано на рівні відокремлених членів речення. Нерідко в поезіях автор послуговується звертаннями. Використання вставних слів характерне лише для збірки «Поцілунок на склі» і представлене найменшою кількістю прикладів. Автор, як правило, дотримується пунктуаційних норм, зрідка задля більшого інтонаційного виділення може вживати тире перед відокремленими означеннями. Простежуємо варіантність розділових знаків (кома, тире) перед відокремленою прикладкою, що стоїть у кінці речення, проте зауважимо, що в таких конструкціях переважає вживання тире. Прості ускладнені речення як важливий засіб художньої виразності додають поезіям емоційності та експресивності, індивідуалізують стиль автора. Перспективу подальших досліджень може становити аналіз збірок на рівні інших синтаксичних конструкцій.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ, 1993. 368 с.
2. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. Київ, 1991. 192 с.
3. Завальнюк І. Семантико-стилістичні особливості використання простих ускладнених речень у прозових творах Галини Журби. *TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*. 2014. С. 151–156.
4. Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
5. Кульбабська О. Просте ускладнене речення в контексті лінгвістичного знання. *Мовний простір граматики: актуальні студії : зб. наук. праць на честь 60-річчя член-кореспондента НАН України Анатолія Загнітка* / наук. ред. : М. О. Вintonів. Донецьк : ДонНУ, 2014. С. 117–123.
6. Новікова О. Просте ускладнене речення в сучасній українській літературній мові : дис. ... док. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2021. 467 с.
7. Пашук І. Г. Літературно-краєзнавча енциклопедія Рівненщини. Рівне : Волинські обереги, 2005. 212 с. : іл.
8. Похилюк О. Характеристика основних семантико-синтаксичних моделей ускладнення простого речення (на матеріалі поетичної збірки Михайла Каменюка «Пісні ніжного волоцюги»). *Молодий вчений*. 2024. Вип. 6.1 (130.1). С. 61–67.
9. Степанюк В. Маленьке я. Дубно : Наш край, 1992. 28 с.
10. Степанюк В. Поцілунок на склі. Рівне, 1995. 31 с.
11. Терлак З. Пунктуаційний словник-довідник. Вид. 2-ге. Львів : Видавництво «Апріорі», 2021. 400 с.
12. Цолін Д. В. Поетичний дискурс: синтаксичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 52. С. 269–273.
13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Вид. 2-ге, доп. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 408 с.
14. Шульська Н. М., Громик Ю. В., Зінчук Р. С. Структурні особливості простого ускладненого речення у творчості Галини Пагутяк (за матеріалом роману «Радісна пустеля»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. Вип. 3 (91). С. 76–83.

Іванна Голянська

Вербальні репрезентанти концепту «війна» в різностильових текстах

Концепт «війна» є ключовим у багатьох культурах, який відтворює глобальні зміни, зокрема соціальні, психологічні та лінгвістичні процеси. Його актуальність в українському суспільстві зросла через російсько-українську війну, яка має глибокий вплив на всі сфери життя. Мовна репрезентація цього концепту у жанрово-стильових різновидах мовлення набуває особливих рис завдяки історичному, географічному та культурному контексту. Україна – держава із великою фольклорною спадщиною, де війна розглядається як трагедія, героїзм і випробування. Проте сучасна наукова література ще не повною мірою охопила специфіку мовних репрезентацій концепту «війна» у різностильових текстах. Дослідження цієї теми відкриває можливості для розуміння емоційної та культурної специфіки нашої країни.

Мета роботи – дослідити вербальні репрезентанти концепту «війна» на матеріалі різностильових текстів сучасної української мови. Основні завдання: 1) ідентифікувати ключові вербальні репрезентації концепту; 2) виділити його ядерні та периферійні зони; 3) простежити зміни в репрезентації концепту залежно від жанру тексту (художнього, публіцистичного, фольклорного та юридичного).

Вербальні репрезентації концепту «війна» у художній літературі. Поезія Сергія Жадана є потужним джерелом для аналізу концепту «війна». Вона глибоко відтворює емоційні, культурні та екзистенційні аспекти цього феномену [4]. Вірш «Візьми лише найважливіше. Візьми